

HEMBYSE ARCHEOLOGIE

Berchem, Posthofbrug

ONDERZOEKSRAPPORT HEMBYSE ARCHEOLOGIE

N°. 39

ONDERDEEL 3: PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

VOORONDERZOEK ZONDER INGREEP IN DE

BODEM

Bureaustudie

De Smaele Bart & Pieters Hadewijch

2018

INHOUDSOPGAVE

1	ADMINISTRATIEVE FICHE	3
2	INLEIDING	4
2.1	Juridisch kader	4
2.2	Onderzoeksopdracht	4
3	GEMOTIVEERD ADVIES	7
3.1	Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek.....	7
3.2	Impactbepaling van de geplande werken	8
3.3	De waardering van de site.....	8
3.4	Bepaling van de maatregelen	9
4	PROGRAMMA VAN MAATREGELEN.....	10
4.1	Vraagstelling en onderzoeksdoelen	10
4.2	Onderzoeksstrategie en -methode.....	10
4.3	Onderzoekstechnieken	11
4.4	Afwijkingen ten opzichte van de Code van Goede Praktijk.....	11
4.5	Randvoorwaarden.	11
5	BESLUIT	12
6	LIJST VAN GEBRUIKTE GRONDPLANNEN.....	13
7	LIJST VAN FIGUREN.....	14

1 ADMINISTRATIEVE FICHE

Projectcode Onroerend Erfgoed	2018C203
Projectgebied	Berchem, Posthofbrug
Grootte projectgebied	3114,85 m ²
Ligging	Provincie Antwerpen, gemeente Antwerpen, deelgemeente Berchem, Posthofbrug z.n.
Lambert 72-coördinaten (m)	(N): X: 154459,583 x Y: 209835,217 meter (Z): X: 154455,903 x Y: 209739,982 meter
Kadaster	Afdeling 21 Sectie: A Percelen: 160L2
Initiatiefnemer	Eurostation NV/SA
Uitvoerder	Hembyse Archeologie
Interne projectsigle Hembyse Archeologie	BER-POS
Type onderzoek	Archeologienota (bureaustudie)
Verantwoordelijke uitgever van het onderzoeksrapport	Hembyse Archeologie
Plaats en jaar van uitgave	Gent, 2018
Wettelijk depot	ISSN 2566-2732
Bibliografische referentie	De Smaele B. & Pieters H., 2018. <i>Archeologienota voor het onderzoeksgebied Posthofbrug te Berchem,</i> Onderzoeksrapport Hembyse Archeologie 39, Gent.
Termijn van het onderzoek	7 werkdagen
Betrokken actoren en specialisten met vermelding van rol/functie	Hadewijch Pieters/erkend archeoloog Bart De Smaele/erkend archeoloog Hembyse bvba/erkend archeoloog
Geraadpleegde regiospecialisten	Karen Minsaer, Dienst Archeologie Stad Antwerpen
Resultaten	Stadsomwalling 19 ^e eeuw
Aanbeveling	Geen verder onderzoek
Bewaarplaats archief	Hembyse Archeologie, Onroerendergoeddepot stad Antwerpen
Bewaarplaats roerende archeologische objecten	Onroerendergoeddepot stad Antwerpen
Opmerkingen	Nvt.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Hembyse Archeologie.

2 INLEIDING

2.1 Juridisch kader

Op 6 maart 2018 werd Hembyse Archeologie de opdracht verleend om het archeologisch kennispotentieel van een gebied aan de Posthofbrug te Berchem te onderzoeken, dit conform het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Dit dient te gebeuren in de vorm van een archeologienota.

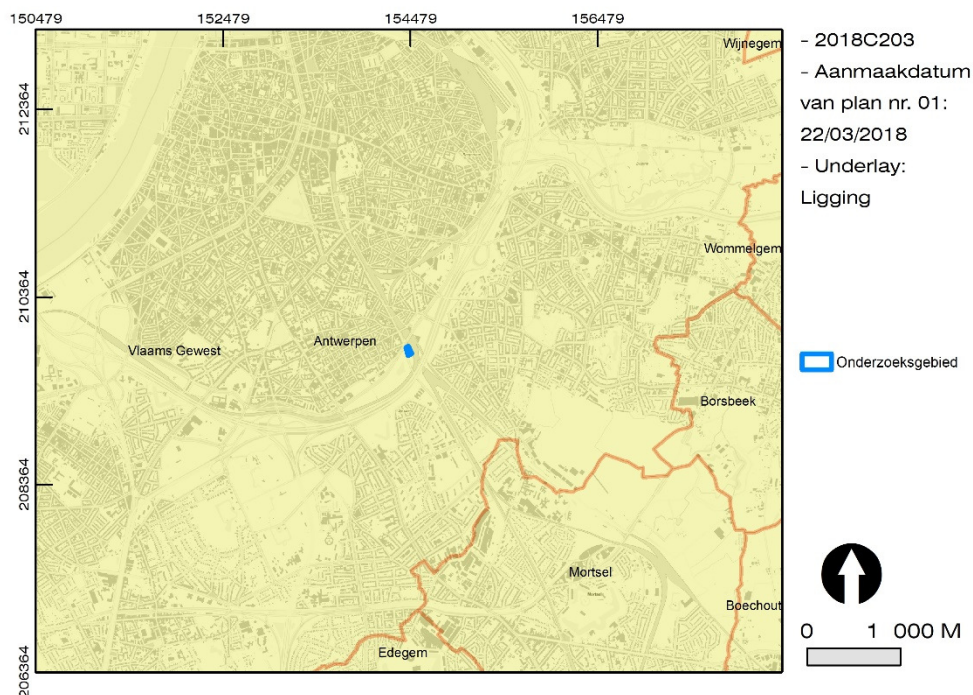
De archeologienota bestaat in zijn geheel uit drie delen:

1. Privacyfiche (niet publiek beschikbaar)
2. Het Verslag van Resultaten
3. Het Programma van Maatregelen

Voorliggend document is het derde onderdeel, namelijk het **Programma van Maatregelen**. Hierin worden de maatregelen beschreven om het kennispotentieel van het onderzoeksgebied definitief vast te stellen. Dit gebeurt op basis van de gegevens uit het Verslag van Resultaten.

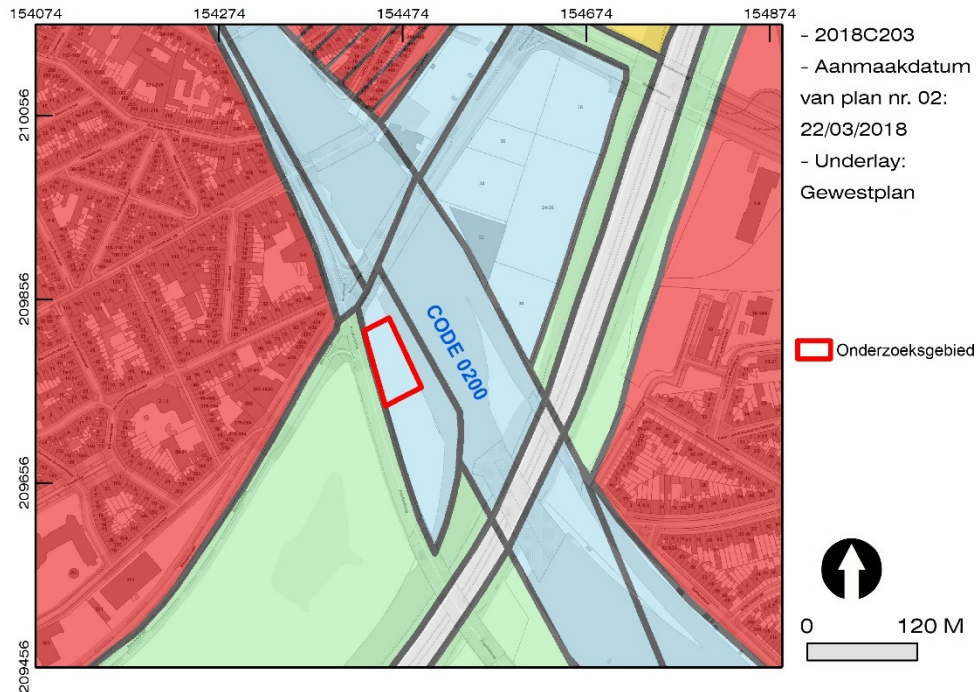
2.2 Onderzoeksoopdracht

Het onderzoeksgebied waarvoor een archeologienota dient te worden opgemaakt bevindt zich in het Vlaamse Gewest, Stad Antwerpen, deelgemeente Berchem, tussen de straat Posthofbrug z.n. en de spoorlijn Berchem-Mechelen.

Figuur 1. Situering van het volledige onderzoeksgebied ten opzichte van de Vlaamse Gemeenten.

Het onderzoeksgebied bevindt zich volgens het Gewestplan binnen gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (code 0200).

Figuur 2. Situering van het volledige onderzoeksgebied ten opzichte van het Gewestplan.

5

Concreet is getracht vast te stellen of een archeologische site binnen het projectgebied aanwezig is en wat de karakteristieken en de bewaringstoestand hiervan zijn. Tevens werd de impact van de toekomstige werken op de ondergrond en het eventueel archeologisch erfgoed vastgesteld.

De resultaten van dit onderzoek laten toe een gemotiveerd advies te formuleren met betrekking tot de vervolgstategie en de methodiek hiervan. De bureaustudie kan worden gedistilleerd tot onderstaande basisonderzoeksvragen:

- *Welke aanwijzingen bieden de bestaande landschappelijke en geologische bronnen aangaande de bewaringstoestand van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed?*
- *Welke aanwijzingen bieden de bestaande historische en archeologische bronnen over het aanwezige archeologisch erfgoed?*
- *Wat is de impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed?*
- *Is verder onderzoek noodzakelijk? Zo ja, welke is de te volgen strategie?*

Deze betrachting is vervat in het Verslag van Resultaten. In onderstaand onderdeel wordt de volledigheid van dit verslag getoetst en worden de vervolgstappen (= de

maatregelen) voor het onderzoeksgebied uitgelegd: er is geen verder onderzoek op de site noodzakelijk.

3 GEMOTIVEERD ADVIES

3.1 Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek

Het onderzoek kadert in de aanvraag van een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van stedenbouwkundige handelingen (bouwen van een pendelparking). Het uitgevoerde vooronderzoek dat in het Verslag van Resultaten is verwerkt, is een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem in de vorm van een bureaustudie.

Het Verslag van Resultaten heeft aangetoond dat er mogelijk nog funderingsresten van de Brialmontomwalling binnen het onderzoeksgebied aanwezig, maar dat deze mogelijk vrij diffuus zijn. **Deze structuren bevatten een zeer laag potentieel op archeologische kenniswinst, verder onderzoek is dus niet noodzakelijk.**

Het bureauonderzoek zelf kon volledig worden uitgevoerd:

- het plangebied kon worden afgebakend, zowel landschappelijk als kadastraal
- verstoorde zones zijn gekend
- de gekende ecologische en aardkundige data zijn geïnventariseerd
- de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren van het onderzoeksgebied zijn geïnventariseerd
- het betreft een archeologienota in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen, waarbij de geplande bodemingrepen (paalfunderingen) in kaart zijn gebracht
- de vervolgstategie werd opgesteld

Het bureauonderzoek heeft, in zijn huidige vorm, de mogelijkheid geboden een historisch en archeologisch overzicht van het projectgebied te schetsen en om de gepaste maatregelen voor het verdere verloop van het archeologische traject uit te tekenen.

3.2 Impactbepaling van de geplande werken

Op basis van de inzichten, verworven in de geplande werken binnen het projectgebied, kan worden gesteld dat de impact van de geplande werken bestaat uit het bouwen van een bovengrondse pendelparking in verschillende verdiepingen.

De geplande werkzaamheden binnen het onderzoeksgebied omvatten:

- Rooien van een de aanwezige bomen
- Het verwijderen van de oppervlakteverharding van de bestaande parking
- Het plaatsen van paalfunderingen
- Het bouwen van de pendelparking

Bijgevolg zijn de geplande ingrepen van die aard dat er kan verondersteld worden dat het bodemarchief binnen de zone van het complex van de meergezinswoningen slechts gedeeltelijk zal verstoord worden, met andere woorden: enkel waar de palen worden geboord. Gelet op deze geplande verstoring en het zeer lage potentieel op archeologische kenniswinst, dienen geen maatregelen genomen te worden teneinde deze archeologische waarden vast te stellen, te registreren en waarderen, of te behoeden van vernietiging. Zie *§Programma van Maatregelen* besproken.

3.3 De waardering van de site

Op basis van de gegevens uit het verslag van resultaten kan worden gesteld dat:

1. Het onderzoeksgebied bevindt zich op de noordelijke flank van een zandige pleistocene dekzandrug.
2. Deze flank bood/biedt een overzicht op de waterlopen het Schijn en de Schelde.
3. Dit is een uitgelezen locatie voor het aantreffen van sporen van menselijke activiteiten uit alle archeologische periode. Maar:
4. De bouw van de Brialmontomwalling in de 19^e eeuw heeft voor een nefaste verstoring van de bodem gezorgd. Er worden geen oudere archeologische sporen dan de 19^e eeuw verwacht.
5. De afbraak van de Brialmontomwalling in de 20^e eeuw heeft de Brialmontomwalling, die eigenlijk een zeer waardevol stuk militair en bouwkundig erfgoed was, grotendeels verstoord. Archeologisch onderzoek in Antwerpen heeft aangetoond dat resten van de funderingen van de omwalling op enkele plaatsen op dieper niveau onder het maaiveld nog aanwezig zijn. Deze structuren hebben een archeologisch kennispotentieel wanneer het gaat om de restanten van een structuur als een bastion, een kazemat, enz. Op basis van het historisch kaartenmateriaal zijn er binnen het onderzoeksgebied twee structuren van de omwalling aanwezig, maar

dit zijn louter de fundering van de borstwering (indien nog aanwezig) en een deel van de vestinggracht (nog aanwezig, maar recent aangevuld).

6. Binnen het onderzoeksgebied “Seinhuis”, ten zuiden van het huidige onderzoeksgebied, is aangetoond dat de vestinggracht nog aanwezig is en dat deze met sediment en puin opgevuld is. Dit geeft een goede parallel voor de verwachting naar archeologische sporen en structuren binnen het huidige onderzoeksgebied.

- **Pleistocene: de Pleistocene sequentie is verdwenen, er is geen kans op het aantreffen van archeologische sporen, structuren of artefacten aanwezig.**
- **Holoceen: de alluviale gebieden waarin het onderzoeksgebied zich bevindt zijn gunstig voor menselijke activiteiten zoals bewoning, begraving, ... Maar de Holocene sequentie is vernietigd. Er is geen kans op het aantreffen van archeologische sporen, structuren of artefacten aanwezig.**
- **19^e eeuw: de impact van de bouwwerken van de Brialmontomwalling op de Holocene sedimenten waarin de oudere sporen van menselijke activiteiten zich zouden bevinden, is zeer groot.**
- **20^e eeuw (Antropoceen): de impact van de afbraak van de omwalling heeft als resultaat dat het onderzoeksgebied een zeer laag archeologisch kennispotentieel bevat.**

Op basis van deze data kan worden gesteld dat de kans op de aanwezigheid van goed bewaarde archeologische sporen en structuren dus laag is en dat verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk is.

3.4 Bepaling van de maatregelen

Binnen het projectgebied zal een deel van de bodem door het boren van funderingspalen worden verstoord, waardoor strikt gezien een behoud van het mogelijk aanwezige archeologisch erfgoed in situ niet mogelijk is. Gezien het feit echter dat het verslag van resultaten aangetoond heeft dat de kans op het aantreffen van goed bewaarde archeologische sporen zeer laag is, worden verdere maatregelen niet noodzakelijk geacht. De impact van de werken op het archeologisch kennispotentieel en dus het verlies aan historische en archeologische kennis is verwaarloosbaar.

4 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

4.1 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Het doel van de bureaustudie was een inzicht te verkrijgen in het archeologisch potentieel van het projectgebied, alsmede de impact van de geplande werken op het archeologische erfgoed in te schatten. Aldus kan een advies gevormd worden voor de vervolgstategie op de projectlocatie.

Aan de hand van de ingezamelde data kan gesteld worden dat de verwachting met betrekking tot alle periodes zeer laag is. Bijgevolg worden verdere maatregelen niet noodzakelijk geacht en dienen geen verdere onderzoeksvragen te worden gesteld.

4.2 Onderzoeksstrategie en -methode

De onderzoeksstrategie wordt bepaald als een traject van verschillende onderzoeksmethodes, waarbij dient te worden afgewogen of deze individuele methodes mogelijk, nuttig, schadelijk en/of noodzakelijk zijn. Onderstaande tabel geeft de mogelijke onderzoeksmethodes weer.

Soort onderzoek	Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Evaluatie
Bureauonderzoek	JA	JA	NEE	JA	Is reeds uitgevoerd.
Archiefonderzoek	JA	NEE	NEE	NEE	Op basis van het huidige bureauonderzoek en de geraadpleegde regiospecialisten is de kans op het aantreffen van cruciale informatie over het onderzoeksgebied zeer klein.
Geofysisch onderzoek	JA	NEE	NEE	NEE	Grondradar of weerstandsmeting biedt weinig mogelijkheden: grondsporen zijn niet detecteerbaar. De puinrijke bodem is niet optimaal voor EM of GPR.
Veldkartering	NEE	NEE	NEE	NEE	De site is verhard.
Landschappelijke boringen	NEE	NEE	NEE	NEE	Niet noodzakelijk, het onderzoeksgebied is beperkt in oppervlakte en bestaat uit antropogene bodems.
Verkennde en waarnemende archeologische boringen	NEE	NEE	NEE	NEE	Niet noodzakelijk, de bodemopbouw is ongunstig voor de bewaring van steentijd(artefact)sites (zowel Laat-Pleistoceen als Holoceen).
Proefsleuven/ proefputten	NEE	NEE	NEE	NEE	Zeer lage kans op het aantreffen van goed bewaarde archeologische sporen. Hoge logistieke kosten voor het gebrek aan kenniswinst aangezien

Soort onderzoek	Mogelijk	Nuttig	Schadelijk	Noodzakelijk	Evaluatie
					eventueel aangetroffen sporen (funderingsmassieven).
Andere	NEE	NEE	NEE	NEE	Nvt.

Op basis van deze evaluatie en de reeds uitgevoerde onderzoeken, kan gesteld worden dat geen verder onderzoek op de site noodzakelijk is.

4.3 Onderzoekstechnieken

Niet van toepassing.

4.4 Afwijkingen ten opzichte van de Code van Goede Praktijk

Alle afwijkingen ten opzichte van de Code van Goede Praktijk, de geldende wettelijke basis voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek in Vlaanderen, moeten worden gemeld en gemotiveerd.

In het Programma van Maatregelen voor dit onderzoeksgebied worden geen afwijkingen ten opzichte van de Code van Goede Praktijk voorzien.

4.5 Randvoorwaarden.

Niet van toepassing.

5 BESLUIT

Naar aanleiding van de geplande bouw van een bovengrondse pendelparking aan de Posthofbrug te Berchem, is door Hembyse Archeologie onderzocht wat het archeologisch kennispotentieel van de site is en wat de te nemen maatregelen zijn om dat kennispotentieel te vrijwaren voor vernietiging.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied zich bevindt op de plaats waar in de 19^e eeuw de Brialmontomwalling was gebouwd. Dit vestingwerk bestond ter hoogte van het onderzoeksgebied uit een borstwering tussen een poort en een bastion, voorzien van een vestinggracht. Op de borstwering waren verschillende gebouwen aanwezig.

In de jaren 1960 is de omwalling echter volledig afgebroken en is de vestinggracht ter hoogte van het onderzoeksgebied gedempt. Uit archeologisch onderzoek op andere segmenten van de Brialmontomwalling blijkt dat de funderingen van de militaire infrastructuur soms nog bewaard zijn. Uit onderzoek in 2017 is gekend dat de vestinggracht waarschijnlijk nog aanwezig is, maar met puin en grond is aangevuld. Dit puin en deze grond zijn hoogstwaarschijnlijk afkomstig van de afgebroken borstwering, waarvan vermoedelijk niks meer bewaard is. De enige mogelijk bewaarde structuur is het funderingsmassief van de muur van de borstwering, die op zich weinig archeologisch kennispotentieel herbergt. Verder onderzoek op de site is dan ook niet noodzakelijk.

6 LIJST VAN GEBRUIKTE GRONDPLANNEN

PLAN NR	Onderwerp	Analoog/digitaal aangemaakt
NR 01	Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de Vlaamse Gemeenten	digitaal
NR 02	Situering van het projectgebied op het gewestplan	digitaal

7 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1. Situering van het volledige onderzoeksgebied ten opzichte van de Vlaame Gemeenten.	4
Figuur 2. Situering van het volledige onderzoeksgebied ten opzichte van het Gewestplan.	5

Hembyse Archeologie is een handelsnaam van Hembyse bvba.

Maatschappelijke zetel: Kastanjestraat 26, 9000 Gent

BTW: BE 0677.720.687

IBAN: BE25890214307282

BIC: VDSP BE 91

Tel. 0032 472 89 97 66

E-mail: info@hembyse.net

Website: www.hembyse.net

